

9. 3. 2023

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

K novému pojetí soudní moderace smluvní pokuty

Velký senát Nejvyššího soudu se ve svém recentním rozhodnutí zabýval moderací smluvní pokuty, přičemž se vyslovil k poměrně zásadní otázce – zda má soud při zkoumání přiměřenosti smluvní pokuty přihlídnout též k okolnostem, které nastaly po jejím sjednání. Závěry obsažené v rozhodnutí vydaném pod sp. zn. 31 Cdo 2273/2022 se dočkaly u odborné veřejnosti okamžité reakce, což není s podivem, vzhledem k tomu, že se jeho prostřednictvím Nejvyšší soud odchýlil od své dosavadní rozhodovací praxe. Tento příspěvek ve stručnosti shrnuje významné závěry tohoto rozhodnutí a rovněž poukazuje na to, že koncepce daného rozhodnutí ve své podstatě nepředstavuje „skok do neznáma“.

Závěry dřívější judikatury Nejvyššího soudu

Z dřívější rozhodovací praxe Nejvyššího soudu vztahující se k minulé soukromoprávní úpravě se mj. podávalo, že:

- a. předpokladem pro moderaci smluvní pokuty je závěr o tom, že smluvní pokuta byla sjednána v nepřiměřené výši;
- b. ustanovení § 301 zákona č. [513/1991](#) Sb., obchodního zákoníku (dále jen „obch. zák.“), je třeba mít za speciální k § 39 zákona č. [40/1964](#) Sb., občanského zákoníku, v tom smyslu, že míří na takové skutkové případy, kdy si strany obchodního vztahu sjednají nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu;
- c. úvahy o nepřiměřenosti sjednané smluvní pokuty se mohou logicky (z povahy věci) upínat toliko k těm okolnostem, které tu byly v době jejího sjednání; ke skutečnostem, které nastaly po sjednání smluvní pokuty, nelze při hodnocení (ne)přiměřenosti sjednané smluvní pokuty přihlížet, tj. otázku, zda byla smluvní pokuta sjednána v (ne)přiměřené výši, nelze posuzovat z pohledu skutečností, které nastaly až poté, co byla smluvní pokuta v určité výši;
- d. skutečnost, zda v důsledku porušení zajištěné povinnosti nastaly nebo nenastaly škodlivé následky, je sama o sobě pro posouzení přiměřenosti výše smluvní pokuty bez významu;
- e. v rámci hodnocení tedy nelze přihlížet k důvodům, pro něž došlo k prodlení s plněním zajištěného závazku, k okolnostem, za nichž se tak stalo, a ke skutečnostem, které ovlivnily dobu trvání prodlení;
- f. skutečnosti, k nimž došlo až následně, by mohly – podle své povahy – vést toliko k závěru, že uplatnění práva na smluvní pokutu je (zcela či zčásti) výkonem práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku;
- g. závěr o tom, zda je sjednána nepřiměřeně vysoká smluvní pokuta, je tedy zákonodárcem ponechán na uvážení soudu, založeném na posouzení individuálních okolností konkrétního případu, které soud shledá – se zřetelem na funkce smluvní pokuty a na účel moderačního oprávnění soudu – právně významnými.[\[1\]](#)

Na tyto závěry navázal Nejvyšší soud i za aktuální právní úpravy, nicméně předmětným rozhodnutím již tuto návaznost přetrhl.

Kritická doktrinální recepce

Výše vymezené dřívější pojetí moderace smluvní pokuty se setkalo v tuzemské literatuře v některých případech s kritickými ohlasy. To se ostatně korektně nesnaží zamlčet ani Nejvyšší soud v předmětném rozhodnutí a na uvedenou literaturu poukazuje a reaguje.

Již v minulosti byl totiž zpochybňován mimo jiné sám závěr o tom, že při úvaze soudu o nepřiměřenosti smluvní pokuty nelze přihlížet ke skutečnostem, k nimž došlo po jejím sjednání. J. Šilhán v této souvislosti uvedl, že s ohledem na význam funkční analýzy při hodnocení přiměřenosti smluvní pokuty (na nutnost přihlížet k funkcím smluvní pokuty poukazyval ostatně sám Nejvyšší soud - viz výše pod písm. g/) je umělé omezování prostoru analýzy vylučováním některých důležitých skutečností s poukazem na (úzce pojímané) kritérium „hodnoty a významu“ povinnosti nevhodné.^[2] Další kritika dřívějšího pojetí pak přišla ze strany V. Kolmačky a poukazovala mj. na rozdíly mezi pojetím moderace v tuzemské judikatuře a přístupem zastávaným v Německu, Rakousku a Švýcarsku. Přístup české judikatury moderující nepřiměřené ujednání o smluvní pokutě tak byl konfrontován s těmi, v nichž se moderuje konkrétní nepřiměřený nárok na smluvní pokutu.^[3] Podrobnou analýzu institutu soudní moderace smluvních sankcí následně předložil D. Skočovský s tím, že je třeba rozlišovat, zdali podléhá kontrole a následnému zásahu soudu obsah smlouvy (resp. příslušné ujednání), anebo až vzniklý nárok (např. na smluvní pokutu v konkrétní výši). Tomuto rozlišení se přikládá význam právě pro účely vymezení okolností, které jsou z hlediska hodnocení relevantními.^[4]

Koncepční problémy v judikatuře

Kromě pochybností týkajících se argumentačního základu v minulosti zastávaného pojetí se v dřívější rozhodovací praxi rovněž objevovaly určité kontradikce či nejasnosti nabourávající samo koncepční uchopení moderace ve výše předestřené smyslu. Na některé z nich ostatně odkazuje sám Nejvyšší soud v odůvodnění předmětného rozhodnutí - například v bodě 50. písm. f) se poukazuje na rozhodovací praxi senátu 26, konkrétně na rozhodnutí připouštějící moderaci penále - tedy pokuty stanovené pro porušení smluvní povinnosti právním předpisem.^[5] To - jak se uvádí i v nynějším rozhodnutí - samozřejmě neodpovídá závěrům tradovaným v dřívější judikatorní praxi, neboť žádné ujednání zde ani neexistuje a určení výše penále (denní sazby podle § 13 odst. 1 zákona č. 67/2013 Sb.) je výsledkem hodnotového rozhodnutí zákonodárce, zásah do něj (při respektování výše uvedených závěrů) by se dal stěží odůvodnit. Nejvyšší soud současně v předmětném rozhodnutí poukazyval na možnost využití moderačního práva soudu podle § 2051 o. z. v případě nepřiměřené výše pokuty ve vztahu k výši vzniklé škody s tím, že zde není pouze z tohoto důvodu namístě aplikace korektivu dobrých mravů.

Lze rovněž zmínit, že k určité konfuzi mohlo ve vztahu k dříve zastávané koncepci přispět i usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 6. 2012, sp. zn. 29 Cdo 1734/2012, v němž Nejvyšší soud oproti výše uvedenému podotkl, že moderovat ve smyslu § 301 obch. zák. lze pouze výslednou částku smluvní pokuty, nikoli vlastní způsob jejího určení. Problematickým však byl (jak také bylo vytýkáno) především požadavek judikatury na uvážení funkcí smluvní pokuty za současného vyloučení relevance celé řady okolností, které o těchto funkcích, resp. o jejich naplnění, mohou svědčit.

Úloha soudu, který se snažil svou úvahou nezprotivit judikatuře dovolacího soudu, tak byla za tohoto stavu obtížnou.

K závěrům rozhodnutí sp. zn. 31 Cdo 2273/2022

Ve svém nynějším rozhodnutí Nejvyšší soud přichází s vyčerpávající argumentací v mnohém korespondující s argumentací přednesenou v odborné literatuře. Důvod k odklonu od dosavadní rozhodovací praxe Nejvyšší soud shledává ve změně právní úpravy s přihlédnutím k inspiračním zdrojům této úpravy – odkazuje v tomto směru na relevantní unifikační projekty evropského civilního práva hmotného.

Vychází se zde jak z argumentů jazykového výkladu, tak z argumentů systematických či teleologických, které jednoznačně vedou k rozlišování obsahové kontroly a moderace ze strany soudu. Upozornit lze rovněž na (jinak možná poněkud nenápadné) závěry týkající se principu poctivosti a nemožnosti dosažení spravedlivého řešení cestou aplikace § 8 o. z. v případě, pokud by z úvahy soudu o přiměřenosti uplatněného nároku byly vyloučeny okolnosti vzniklé po sjednání smluvní pokuty. Konkrétně zde Nejvyšší soud podotýká, že ze samotné skutečnosti, že se věřitel domáhá zaplacení smluvní pokuty, jejíž výše je nepřiměřená, nelze dovozovat zneužití práva. Důvody, které nepřiměřenost zapříčinily, totiž nemusí vůbec spočívat v chování věřitele, ba dokonce mu nemohou být jakkoliv přičítány.

To je logická úvaha a Nejvyšší soud ji také doprovází odkazem na vlastní ustálenou judikaturu. Uvedené ovšem rovněž svědčí o tom, že ochrana dlužníka s přihlédnutím k okolnostem nastalým po samotném sjednání smluvní pokuty, která mohla být podle dřívější judikatury poskytnuta prostřednictvím korektivu dle § 265 obch. zák., byla spíše iluzorní.

Nyní se tedy dospívá k závěru, že pro posouzení přiměřenosti smluvní pokuty je třeba přihlížet k:

- a. okolnostem známým již v době sjednávání smluvní pokuty (může se uplatnit též kritérium hodnoty a významu zajišťované povinnosti, to se však může po sjednání smluvní pokuty změnit);
- b. okolnostem, které zde byly při porušení smluvní povinnosti;
- c. okolnostem, které nastaly po porušení, mají-li v porušení smluvní povinnosti nepochybně původ (např. dodatečně vzniklá újma) a byly-li v době porušení povinnosti předvídatelné.

Mění se rovněž stávající „trojfázový“ postup soudu při moderaci, nyní je třeba v první řadě přistoupit k výkladu právního jednání a zjišťovat funkci smluvní pokuty, přičemž Nejvyšší soud rovněž uvádí možná vodítka pro normativní výklad ve smyslu § 556 věty druhé o. z. Za pozornost zde mj. stojí, že odchýlení se od § 2050 o. z. vnímá Nejvyšší soud toliko jako jedno z možných hledisek při výkladu a zkoumání zamýšlených funkcí smluvní pokuty.

Poukázat lze dále na závěry ohledně vztahu moderace smluvní pokuty a kontroly mravnosti právního jednání – již by mělo být vyloučeno, aby moderace posloužila k zachování platnosti ujednání, jehož nepřiměřenost by se přičila dobrým mravům. Takový postup by vedl k negaci ochranného, motivačního a odrazujícího účelu sankce neplatnosti pro rozpor s dobrými mravy. V tomto případě přitom nepřichází v úvahu ani platnost zachovávající redukce opírající se o § 577 o. z., neboť dané ustanovení míří na jiné vady právního jednání.

Některé z pochybností, které bylo možné zachytit v reakcích ze strany odborné veřejnosti, dle mého názoru rozhodnutí přesvědčivě rozptyluje. Nevede ke zpochybnění objektivní povahy smluvní pokuty, neboť ani nyní není zavinění předpokladem vzniku nároku na smluvní pokutu. Povinností věřitele je pak i nadále pouze tvrdit a prokázat, že smluvní povinnost byla utvrzena smluvní pokutou v určité výši a následně porušena.

Nezpochybnují se ani samotné funkce smluvní pokuty. Smysl a účel paušalizační smluvní pokuty se zde chápe tak, že tímto je vyhnout se případným sporům o náhradu vzniklé škody, resp. usnadnit její vymožení. Věřitel přitom není povinen ve sporu o uhrazení smluvní pokuty tvrdit a prokazovat splnění předpokladů nároku na náhradu škody. Význam sankční smluvní pokuty se pak projevuje mj. v tom, že za porušení smluvní pokutou utvrzené smluvní povinnosti odpovídá dlužník objektivně. Zároveň se dodává, že každá smluvní pokuta nese funkci preventivní – při zkoumání přiměřenosti tak je třeba dle Nejvyššího soudu zohlednit též narušení zájmů věřitele spočívajících v nepohodlí, nejistotě a narušeném očekávání.

Stručný exkurs

Vzhledem k důvodům, které vedly Nejvyšší soud k odklonu od dřívější rozhodovací praxe, i vzhledem k možným obavám praxe z nového pojetí moderace smluvní pokuty, lze na tomto místě stručně poukázat na některé závěry zahraniční rozhodovací praxe a doktríny.

Například Nejvyšší soud Slovenskej republiky dovedl v minulosti i ve vztahu k § 301 obch. zák., že moderační oprávnění soudu umožňuje dodatečně – po vzniku nároku, snížit smluvní pokutu. Jen z okolností konkrétního případu je přitom možno vyvozovat jak hodnotu, tak význam zajišťované povinnosti. Soud by se tak při své úvaze měl zabývat všemi relevantními okolnostmi případu, přičemž zaměřit se může nejen na okolnosti existující v době ujednání smluvní pokuty (např. hospodářská pozice smluvních stran, způsob zapracování smluvní pokuty do smlouvy, reciprocita smluvní pokuty), nýbrž i na okolnosti vzniklé po tomto okamžiku (např. druh zavinění dlužníka, vznik škody).[\[6\]](#)

Odkázat lze pro zajímavost i na dikci ustanovení § 545a obč. zák. upravujícího moderaci smluvní pokuty v rámci „neobchodních“ vztahů. To bylo do předmětného předpisu inkorporováno v souvislosti s novelou provedenou zákonem č. 568/2007 Z. z. a výslovně stanovuje pro případ, kdy věřitel není oprávněn požadovat vedle smluvní pokuty i náhradu škody způsobené porušením povinnosti, na kterou se smluvní pokuta vztahuje, posuzování přiměřenosti s ohledem na výši škody, která porušením povinnosti vznikla, jakož i s ohledem na to, o kolik smluvní pokuta přesahuje rozsah vzniklé škody.

Ústavní soud SR pak v nedávné minulosti dovedl, že moderační oprávnění dle předmětného ustanovení je ve vztahu k výši smluvní pokuty vyjádřením preference zachování platnosti právního úkonu v případě, kdy má být jeho platnost zpochybněna pouze nepřiměřeností výše smluvní pokuty.[\[7\]](#) Podobný závěr nyní naopak Nejvyšší soud nesdílí, neboť může vést ke zpochybnění účelů sankce neplatnosti pro rozpor s dobrými mravy.

V odborné literatuře bylo dále argumentováno přístupy zastávanými v Německu, Rakousku a Švýcarsku. Mimo jiné se zde objevil odkaz na názor vyjádřený v německé dogmatice, dle kterého právo moderace se samo týká pokuty jako právního následku – nikoliv ale jejího předpokladu.[\[8\]](#)

V rakouské literatuře se rovněž poukazuje na perspektivní rozdíly při obsahové kontrole ujednání podle § 879 ABGB a při snížení smluvní pokuty podle § 1336 ABGB. Zatímco obsahová kontrola vychází z perspektivy ex ante – tedy otázku platnosti právního jednání je třeba posuzovat prizmatem skutečnosti, které zde byly dány v okamžiku ujednání, naopak při moderaci smluvní pokuty se vychází z perspektivy ex post. Úvaha o moderaci smluvní pokuty má být založena na zohlednění veškerých relevantních okolností z této perspektivy, má-li jejím účelem být kontrola spravedlnosti.[\[9\]](#) S tím koresponduje i rozhodovací praxe OGH, která za primární kritérium při úvahách o moderaci (s ohledem na paušalizační funkci smluvní pokuty) označuje výši skutečné škody, která ovšem nemusí být v řízení určena přesně. Dále se zde mj. doplňuje, že smluvní pokuta má vést i k vyrovnání jiných nevýhod a plnit rovněž nátlakovou funkci.[\[10\]](#)

Ve shodě s nynějšími závěry rozhodnutí Nejvyššího soudu pak i rakouská rozhodovací praxe poukazuje na to, že ujednání o smluvní pokutě ve své podstatě přenáší důkazní břemeno v neprospěch dlužníka. Nese břemeno tvrzení a důkazní břemeno ohledně existence moderačních kritérií, mezi něž patří i nepřiměřená výše smluvní pokuty. To zahrnuje prokázání nepřiměřenosti mezi skutečnou škodou a výší pokuty.[\[11\]](#)

Podle rozhodovací praxe BGH pak je podstatným hlediskem pro posuzování přiměřenosti smluvní pokuty rozsah a závažnost protiprávního jednání dlužníka, resp. jeho nebezpečnost pro oprávněného, zavinění dlužníka a případná paušalizační funkce smluvní pokuty.[\[12\]](#) Při úvaze o přiměřenosti je třeba přihlédnout ke všem okolnostem konkrétního případu a k funkcím smluvní pokuty - i k funkci nátlakové.[\[13\]](#)

Uvedeným právním řádům je společné, že se při posouzení přiměřenosti smluvní pokuty neomezují toliko na zkoumání okolností existujících v době ujednání.

Ostatně lze v této souvislosti dodat, že rovněž prvorepubliková tuzemská judikatura umožňovala při úvaze o přiměřenosti smluvní pokuty přihlížet rovněž k okolnostem nastalým po okamžiku jejího sjednání.[\[14\]](#) Historická literatura vztahující se k § 1336 obecného zákoníku občanského poukazovala ve vztahu k soudcovskému zmírňovacímu právu na to, že je nezbytné přihlédnout ke všem okolnostem případu, nikoliv jen k okolnostem, které byly dány v okamžiku, kdy smlouva byla uzavřena.[\[15\]](#)

Závěrem

Rozhodnutí Nejvyššího soudu přináší racionální výklad § 2051 o. z. a odstraňuje nejasnosti týkající se soudní moderace smluvní pokuty. Interpretačnímu procesu Nejvyššího soudu zde nelze prakticky ničeho vytknout a jeho samotné závěry tedy logicky ani nemohou být „excesem“. K obdobnému výsledku se přitom v minulosti dospělo i v příbuzných právních rádech, jak bylo naznačeno výše.

Nové pojetí moderace smluvní pokuty může potenciálně usnadnit i úlohu samotných soudů, jejichž úkolem bylo dle předešlého pojetí vstupovat do ujednání stran a přezkoumávat k tomuto okamžiku jejich představy o hodnotě a významu smluvní povinnosti, aniž by ovšem bylo zřejmé, z čeho lze na nesprávnost těchto představ usuzovat (žádná skutečně konkrétní hlediska v tomto ohledu vymezena nebyla). Pojetí vedoucí k uvážení konkrétních dopadů do sféry věřitele z perspektivy ex post je smysluplným a nyní tak bude možné přihlédnout mj. například i k částečnému plnění dlužníka.

Mgr. Denis Peme,
advokát

Valíček & Valíčková
advokátní kancelář, s.r.o.

Kanceláře **Brno**: Nám. Svobody 18, Brno
Kancelář **Praha**: The Flow Building, Václavské nám. 47, Praha
Kancelář **Vyškov**: Dukelská 12, Vyškov
Kancelář **Ivančice**: Petra Bezruče 2, Ivančice

Tel.: 770 685 603

email: info@brno-advokatnikancelar.cz

[1] K uvedenému srov. rozsudky NS ze dne 28. 1. 2014, sp. zn. 23 Cdo 2535/2012, ze dne 14. 10. 2009, sp. zn. 31 Cdo 2707/2007, ze dne 11. 4. 2018, sp. zn. 31 Cdo 927/2016, ze dne 16. 12. 2003, sp. zn. 32 Odo 631/2002, ze dne 27. 11. 2017, sp. zn. 32 Cdo 2556/2017, ze dne 25. 11. 2008, sp. zn. 32 Odo 3171/2008, či ze dne 19. 4. 2011, sp. zn. 32 Cdo 529/2011.

[2] ŠILHÁN, J. Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 418.

[3] KOLMAČKA, V. O moderaci započtené smluvní pokuty jako protipohledávky. Obchodněprávní revue, 2019, č. 3, s. 57-65.

[4] SKOČOVSKÝ, D. Soudní moderace smluvních sankcí. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Brno. 2019; dále rovněž SKOČOVSKÝ, D. Soudní kontrola excesivních úroků z prodlení. Časopis pro právní vědu a praxi, 2021, č. 3, s. 483-519.

[5] Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 2020, sp. zn. 26 Cdo 4074/2019.

[6] Srovnej zejména usnesení NS SR ze dne 8. 12. 2010, sp. zn. 2Obdo/39/2010, či usnesení NS SR ze dne 17. 7. 2019, sp. zn. 3Obdo/11/2019, v němž NS SR opětovně poukázal rovněž na přihlídnutí ke skutečnosti, zda porušením povinnosti vznikla druhé straně škoda, případně v jaké výši.

[7] Srov. náleží Ústavného soudu SR ze dne 21. 6. 2016, sp. zn. III. ÚS 528/2015.

[8] KOLMAČKA, V., op. cit., poznámka pod čarou č. 57; autor zde cituje z díla: Rieble, V. in Jagmann, R., Klumpp, S., Rieble, V., Löwisch, M. J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen Staudinger. Berlin: Sellier - de Gruyter, 2015, § 343 marg. 18-19.

[9] KARNER, E., LONGIN, A. Vertragsstrafe und Schadenspauschalierung. Wien: Jan Sramek Verlag, 2020, s. 104-105

[10] Srov. rozhodnutí OGH ze dne 29. 11. 2013, sp. zn. 8 Ob A 72/13s, ze dne 29. 5. 2001, sp. zn. 1 Ob 195/00h, či ze dne 15. 4. 2004, sp. zn. 8 Ob A 21/04b.

[11] Viz například rozhodnutí OGH ze dne 30. 10. 2018, sp. zn. 9 Ob A 97/18g, či ze dne 25. 8. 2020, sp. zn. 8 Ob A 80/20b.

[12] Srov. rozhodnutí BGH ze dne 30. 9. 1993, sp. zn. I ZR 54/91.

[13] Srov. rozhodnutí BGH ze dne 30. 9. 1993, sp. zn. I ZR 120/80.

[14] K tomu srov. rozhodnutí ze dne 8. 4. 1927, sp. zn. R I 106/27, ze dne 10. 2. 1927, sp. zn. Rv I 1827/26, či ze dne 4. 4. 1922, sp. zn. Rv II 356/21, publikované ve Vážného sbírce, v nichž bylo přihlíženo k utrpěné škodě.

[15] viz MAYR-HARTING, R. Soustava občanského práva. Kniha třetí: Právo obligační. Brno, 1928, s. 85, poznámka pod čarou č. 10.

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Nový zákon o veřejných dražbách, aukce a obálkové metody](#)
- [Pohled přes hranice - natáčení pornografických klipů jako důvod výpovědi z nájmu bytu](#)
- [Nařízení EU o umělé inteligenci a jeho dopady na využití jazykových modelů v advokátní praxi](#)
- [Revize zájezdové směrnice: co přináší, co hrozilo a co to znamená pro praxi](#)
- [Kupní smlouva o převodu nemovitosti bez uvedení výše kupní ceny](#)
- [Druhá „tlačítková novela“: povinné tlačítko pro odstoupení od smlouvy](#)
- [Souhlas s veřejným užíváním pozemku jako překážka nároku na bezdůvodné obohacení - nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2541/25](#)
- [Kupní smlouva bez přesného určení kupní ceny](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 36.: Doložka o mlčenlivosti](#)
- [Detekce podezřelého obchodu v kontextu hazardních her](#)
- [AI omnibus](#)